

aantal predikanten een impressie van hun werk in de gemeente. Dit boek bevat tevens fotomateriaal en plattegronden van stad en kerkgebouwen; de noten worden per hoofdstuk vermeld. Ook wordt een lijst van predikanten en een curriculum van de auteurs gegeven.

Deze bundel zal vooral gewaardeerd worden door de leden van de Amersfoortse remonstrantse gemeente. Jammer genoeg wordt geen toelichting gegeven op de geschiedenis en de leerstellingen van het remonstrantse geloof, terwijl de bijdragen daar wel naar verwijzen. Vervelend is ook dat de redactie verzuimd heeft om de verschillende hoofdstukken op elkaar te doen aansluiten om herhalingen te voorkomen. Wellicht had een scherper geformuleerde vraagstelling de bijdragen beter bijeen gehouden en geleid tot een interessantere benadering van de bronnen. Nu bevat het boek noch een lopend geschiedverhaal, noch een nieuwe kijk op gekozen onderwerpen als armenzorg binnen de gemeente en modernisering, en blijven de bijdragen plukjes zonder doel of samenhang. Ondanks de lage pretentie van de redactie voldoet dit boek niet aan het gestelde doel. Het remonstrantse leven in Amersfoort blijft onscherp; het zeventiende en het achttiende-/negentiende-eeuwse materiaal wordt niet gebruikt op een wijze die de bronnen tot de lezers doet spreken en het beloofde voorlopige antwoord van Smit op de vraag of de remonstranten in Amersfoort altijd tot de weigestelden behoorden, blijft onduidelijk. De algehele indruk is dat het bronmateriaal ontoereikend was, nog niet uitgezocht of dat de auteurs te weinig tijd hebben genomen voor onderzoek, interpretatie en schrijven van hun bijdrage.

L. Dessens

E. de Jong, C. Schellekens, H. Tummers, ed., *Het beeld buiten. Vier eeuwen tuinsculptuur in Nederland* (Heino-Wijhe: Hannema-deStuersfundatie, 1994, 135 blz., f39,50, ISBN 9070842 10 6).

Het beeld buiten is een aardig boek over een aardig onderwerp. Het verscheen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling van 2 juli t/m 25 september 1994 op kasteel Het Nijenhuis bij Heino. Na een inleiding volgt een keuze uit vier eeuwen tuinsculptuur, beginnend met een fraaie Triton van Adriaan de Vries (ca 1615-1617) die een onderdeel vormde van een fontein in een Deense tuin en eindigend met een 'boomsieraad' van Sonja Oudendijk uit 1993, een 'tuinkabouter' van Suzanne Hahn en een bronzen, burgerlijk, Biedermeier bankje van Irene Fortuyn, beide uit 1991. De afstand tussen een mythologische figuur en een kwasi leuke canapé buiten is cultuurhistorisch nogal groot. De auteurs, over wie overigens geen informatie in het boek staat, houden zich op de vlakte over het verschil tussen de koninklijke Triton en de kitscherige tuinkabouter.

In het eerste deel van het boek wordt op de plaats, functie en voorstelling van het tuinbeeld ingegaan. Hierna volgen hoofdstukjes over de kunstenaars, de opleiding, het atelier en de werkwijze van de beeldhouwers uit de zeventiende en achttiende eeuw en een hoofdstuk over materiaal en techniek (steen, brons, lood, gietijzer, zink, terracotta en hout). Bij de keuze van de opgenomen beelden in deel twee ligt de nadruk op de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw. Het boek eindigt met een bibliografie en een fotoverantwoording. Helaas ontbreekt een register, zodat veel van de gegevens die in de catalogusnummers verwerkt zijn, vrijwel onvindbaar worden.

Tot ver in de achttiende eeuw zijn verschillende tuinen om hun tuinsculptuur ware bezienswaardigheden geweest, wat onder meer blijkt uit de vele reisverslagen. In de loop van de

achttiende eeuw kwam er echter kritiek op de overdaad aan beelden en vazen in de tuin. Eenvoud en informaliteit zou het tuinbeeld gaan bepalen. Herders en herderinnen namen de plaats in van gespierde manlijke helden en godinnen. Bestaande beelden werden uit hun symmetrische verband gehaald en kregen een schilderachtige plek elders toegewezen of werden op veilingen naar het buitenland verkocht. In het romantische landschapspark lag de nadruk op natuurlijkheid; het beeld kreeg in deze context een ondergeschikte, maar toch nog altijd sfeerbepalende rol. In de negentiende eeuw zou de hechte band tussen het beeld en de natuur in de particuliere tuin geleidelijk losser worden. In het volkspark en het openbare plantsoen daarentegen, zou het tuinbeeld, inmiddels gemonumentaliseerd tot standbeeld, nog lange tijd een vaak educatieve functie hebben.

Het tweede, en tevens grootste deel van het boek bevat een keuze uit vier eeuwen tuinsculptuur in chronologische volgorde. Telkens staat op de linker pagina een close-up foto van het beeldhouwwerk en rechts bij de tekst een kleine foto in welke omgeving het beeld staat of waar het van is afgeleid plus een iconografische beschrijving. De meeste foto's zijn zwart-wit. Bij vrijwel ieder beeld wordt de kunstenaar vermeld en diens artistieke levensloop beschreven.

Het is een mooi uitgegeven, goed leesbare, overzichtelijke en functionele catalogus. Tijdens de tentoonstelling kon de lezer veel aanvullende informatie vinden over de beelden. Nadien is het een aardig naslagwerk. Er wordt echter geen verantwoording gegeven waarom nu juist deze beelden voor de tentoonstelling zijn geselecteerd. Slechts vier van de veertig gedocumenteerde beelden staan permanent in de tuin van het kasteel. De meeste beelden zijn in Amsterdam te zien, waarvan acht in het Rijksmuseum.

T. H. van Uiter

R. P. Swierenga, *The forerunners. Dutch Jewry in the North American diaspora* (American Jewish civilization series VI; Detroit: Wayne State University Press, 1994, 465 biz., ISBN 0 8143 2433 9).

Een uit sociologisch en cultuurhistorisch oogpunt intrigerend fenomeen is ongetwijfeld de mate waarin immigranten zich aanpasten aan de ontvangende samenlevingen: hoe snel ging de acculturatie; welke waren de remmende en de stimulerende factoren; wilden immigranten bewust hun 'identiteit' behouden; welke strategieën pasten zij daarvoor toe? En om te beginnen natuurlijk de vraag: waarom emigreerden ze eigenlijk? Onder de 'Nederlanders' die over de oceanen voeren om hun Iberische vijanden afbreuk te doen, bevonden zich ook sefardische joden. Zij vestigden zich onder meer als planters en kooplui in Brazilië, vanwaar zij na de herovering in 1664 naar de Antillen, Suriname en Nieuw-Nederland trokken. Maar zij kwamen ook rechtstreeks, dan wel via Londen, uit Amsterdam naar Amerika.

Dit was de bescheiden beginperiode van de emigratiestroom van joden naar de Nieuwe Wereld waaraan R. P. Swierenga, een bekende autoriteit op het gebied van de Amerikaanse immigratiegeschiedenis, een pionierstudie wijdt: aan het aandeel van de joden onder de Nederlanders daar is door auteurs als Van Hinte of Lucas geen aandacht besteed. Zijn monografie is daarom meer dan welkom. Deze studie is gebaseerd op Nederlandse en Amerikaanse emigratie- en immigratie-administraties, op diverse bevolkingstellingen en op een groot aantal geschiedverhalen over lokale joodse gemeenten in de Verenigde Staten.

Swierenga introduceert de Hollandse achtergronden van de geëmigreerde joden in de zeven-